

Bu proje, Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiřtir.

ÇOCUKLAR İÇİN VE ÇOCUKLARLA BİRLİKTE YAPILAN ÇALIşMALARDA ETİK İLKELER

Hazırlayan: Işıl Erdemli
Editör: Adem Arkadaş – Thibert

2017, Ankara

Uluslararası Çocuk Merkezi
Bilkent Üniversitesi, Merkez Kampüs,
Kütüphane Binası,
06800 Bilkent / Ankara
Tel: +90 312 290 23 66
e-mail: icc@icc.org.tr

Bu proje Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen Çocuklarla Birlikte Daha Güçlü çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Avrupa Birliği, yayının içeriği ile ilgili olarak herhangi bir sorumluluk veya yükümlülük kabul etmez.

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	3
Bu Kılavuz	4
Kimlere Yönelik?.....	4
Hak Savunuculuğu Yapan Sivil Toplum Örgütleri İçin Çocuk Katılımı Nedir?	6
Neden STÖ'ler İçin Çocuk Katılımı?	7
Neden Etik Kurallar?	10
Katılım Türleri.....	11
Etik İlkelerin Temeli: Saygı, Yarar, Adalet.....	12
Çalışmanın Planlanma Sürecinde Gözetilecek Etik İlkeler	16

GİRİŞ

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC/UÇM), kısa vadede, gerçekleştirdiği aktivite ve projelerin planlanmasında ve uygulanmasında, uzun vadede ise derneğin stratejik programlarına yön verme aşamasında ve bu çalışmaların geliştirilmesinde, çocuklarla birlikte çalışmaktadır.

ICC çocuk katılımını şu şekilde tanımlamaktadır: Çocuk katılımı, çocukların kendilerini etkileyen karar alma süreçlerine, katılımın değişik düzeylerinde, düzenli ve sürekli bir şekilde görüş bildirmesi ve katılmasıdır. Bu süreç aşağıda sıralanan koşulların yerine getirilmesini gerektirmektedir:

- *Çocuk ve yetişkinler arasında karşılıklı saygı ve güç paylaşımı esasına dayalı diyalog ve bilgi paylaşımını gerçekleştirmek*
- *Çocuklara hem süreci hem de sonuçları etkileyebileceği gücü ve yetkiyi vermek*
- *Çocukların gelişen kapasitelerine, tecrübelerine, ilgilerine saygılı olmak*

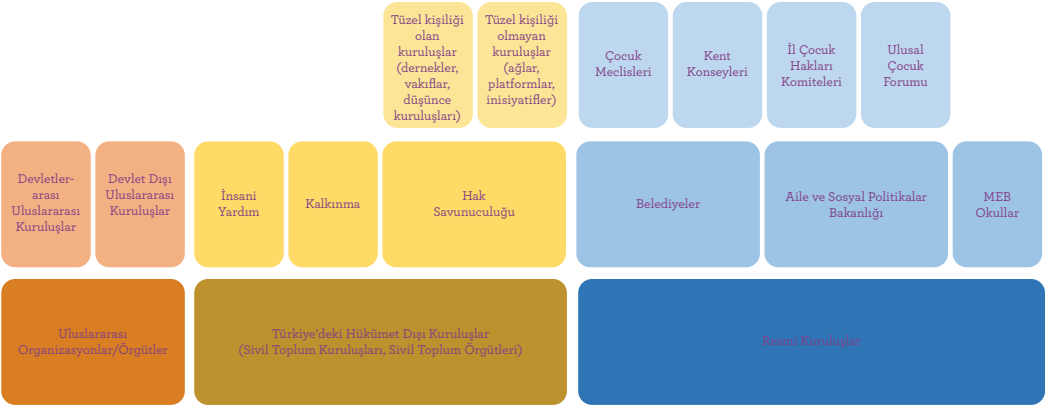
Çocuklarla birlikte çalışan birçok STK'nın çoğunlukla içgüdüsel bazen doğru bazen eksik olarak uyguladığı etik uygulamalar 2013 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu Araştırma Merkezi (UNICEF Innocenti) ve birçok üniversitenin ortaklığında "Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar (ERIC)" adı altında, geniş bir danışma ve yazım sürecinin ardından yayımlanmış, 2015 yılında ICC tarafından Türkçe 'ye çevrilmiştir.

ERIC'in odağında her ne kadar akademik araştırmalar bulunsa da, uluslararası kabul görmüş bu etik kurallar sivil toplum çalışmaları açısından da bağlayıcıdır. Buradan yola çıkarak ICC, başlıca ERIC olmak üzere farklı kaynaklardan yararlanarak eldeki "STÖ Çalışmalarına Çocuk Katılımında İzlenecek Etik Kurallar Kılavuzu"nu hazırlamıştır.

Kılavuz, sivil toplum örgütlerine yol gösterici olmakla beraber, çalışmalarını çocuk katılımı ile yürütmeyi planlayan uluslararası organizasyonlar, yerel yönetimler gibi tüm paydaşlar için düşünülmüştür.

BU KILAVUZ KİMLERE YÖNELİK?

Eldeki kılavuz, planlama ve karar alma mekanizmalarında çocuklarla ortaklık yürütmeyi hedefleyen tüm kuruluşların faydalanabileceği bilgiler içermektedir. Çocuk katılımının, sadece çocuk hakları savunuculuğu yapan kuruluşlarla özgü bir yöntem olmaması sebebiyle çocuk katılımına ilişkin uygulamaları farklı organizasyon ve oluşumlarda da görmek mümkündür. Türkiye’de de gerek hükümet dışı kuruluşlar gerek resmi kuruluşlarda çocukların karar mekanizmalarına katılım örneklerine rastlanabilir. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Çocuk Hakları İl Komiteleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Benzer olarak Türkiye’de birçok belediye bünyesinde kurulan çocuk meclisleri halen çalışmalarına devam etmektedir. Sivil toplumda ise çeşitli alanlarda faaliyet gösteren dernek ve vakıflar, düzenli ya da aktivite bazında çocuklarla birlikte çalışmaktadırlar. Aşağıdaki tabloda, Türkiye’de faaliyet gösteren ve çocuklarla çalışmalar yürüten belli başlı kuruluşlara, yasal statüleri ve faaliyet alanlarına göre, yer verilmiştir. Çocuklarla yetişkinlerin bir araya geldiği tüm bu çalışmalarda etik ilkelere dikkat edilmesi gerekecektir.

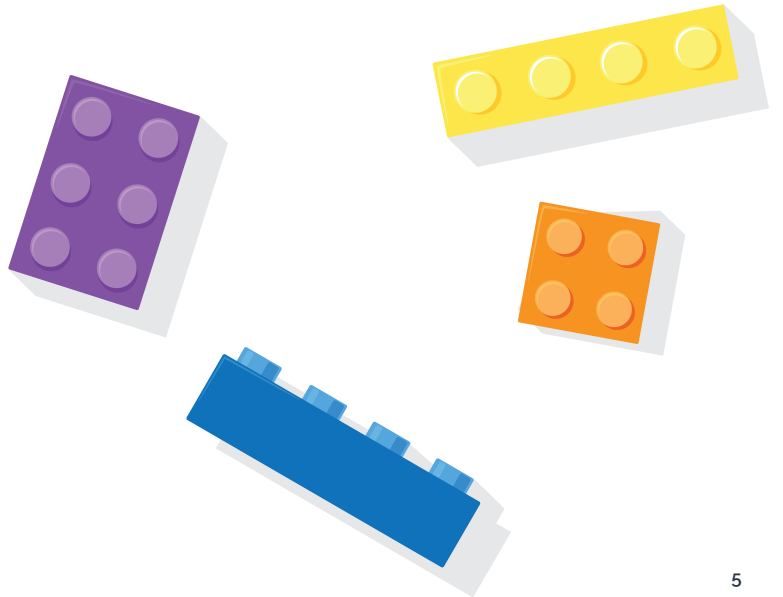

Türkiye’de Çocuk Katılımı ile Çalışan Başlıca Kuruluş Türleri

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları çalışma alanları ve yasal statüleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu kuruluşlar her ne kadar çalışma alanlarına göre insani yardım, kalkınma ve hak savunuculuğu olarak ayrılmış olsa da bu ayırım, kuruluşların başlıca çalışma alanları olarak

düşünülmemelidir. Örneğin çalışma alanı öncelikli olarak insani yardım olan bir kuruluş hak savunuculuğu da yapabilmektedir.

Bu bağlamda eldeki kılavuz, öncelikli olarak hak savunuculuğu yapan STÖ'lerin çocuk katımlı çalışmaları düşünülerek yazılmış olsa da, yukarıda anılan tüm kurum ve kuruluş türlerinin faydalanabileceği bilgiler içermektedir.

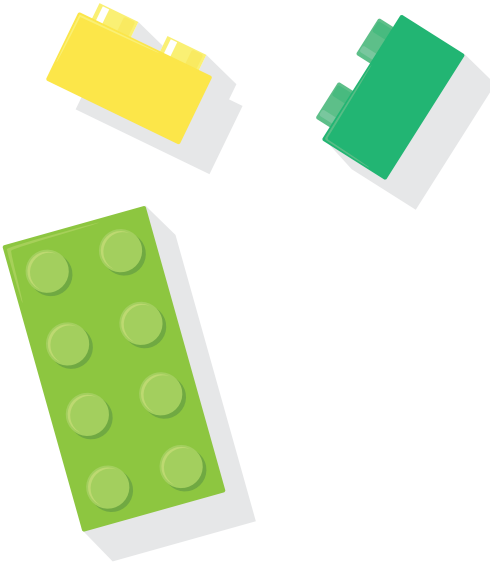

HAK SAVUNUCULUĞU YAPAN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İÇİN ÇOCUK KATILIMI NEDİR?

Hak savunuculuğu yapan örgütlerin çalışmaları, insani yardım yapan ya da çeşitli sosyal, hukuki hizmetler sağlayan sivil toplum örgütlerinin çalışmalarından farklılık göstermektedir. Birinci gruptaki örgütlerin çalışmaları, hangi hak ile ilgili olursa olsun çocuk katılımını içerebilir ancak bu çalışmalar her zaman "çocuk katımlı hak savunuculuğu" anlamına gelmez.

Bu bağlamda, planlanan bir çalışmanın çocuğun katılım hakkını içerip içermediğinden emin olunmadığında aşağıdaki kontrol listesini kullanabilir.

- Çocuklar çalışmanın gidişatını ve sonuçlarını etkileyebilecek güç ve yetkiye sahip mi?
(Çalışmanın planlama aşamasında ya da uygulaması esnasında çocuklar bu çalışmaların yöntem ve içeriğini yönlendirebilecek ortam ve araçlara sahip mi?)
- Çocukların görüşlerinin ve çalışmalarının karar vericilere ve/veya topluma duyurulmasını ön gören bir strateji var mı?
- Çocukların katıldığı çalışmalar, evrensel kabul görmüş insan haklarının uygulanmasına yönelik mi?

NEDEN STÖ'LER İÇİN ÇOCUK KATILIMI?¹

Çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin (STÖ) varoluş ve çalışmalarının doğası, çocuk katılımını da kaçınılmaz bir şekilde beraberinde getirmelidir. Bu gerekliliğin temeli; çocuk katılımının bir hak olmasına ve çocuk katılımının kuruluşlara meşru, hesap verilebilir politikalar sağlama özelliğine dayandırılabilir.

ÇOCUK KATILIMI BİR HAKTIR!

BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) çocukları, yetişkin korumasına muhtaç pasif hizmet alan bireyler olarak değil, kendilerini etkileyen kararlara katılım hakkı olan ve kendileriyle ilgili karar alma yönünden giderek artan bir sorumluluğu deneyimleyen bireyler olarak tanımlamaktadır. Sözleşme'nin 12. Maddesi, çocukların kendi hayatlarına ilişkin konulara etkin olarak katılma hakkının korunması ve uygulanması ile bu hakka saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Söz konusu madde aşağıda anılan diğer Sözleşme maddeleri ile birlikte ele alındığında çocuğun katılım hakkının çerçevesini de oluşturmaktadır.

- *Madde 5: Ebeveynlerin çocuklarına gelişen yeteneklerine uygun olarak yol göstermesi ve onları yönlendirmesi*
- *Madde 9: Çocuğun kendi görüşleri alınmadan anne-babadan ayrılmaması*
- *Madde 13: Çocuğun ifade özgürlüğü*
- *Madde 14: Çocukların düşünce, vicdan ve din özgürlüğü*
- *Madde 15: Çocukların dernek kurma ve toplanma özgürlüğü*
- *Madde 16: Çocuğun özel yaşamına saygı gösterilmesi hakkı*
- *Madde 17: Çocuğun ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinme hakkı*

1) Bu bölüm şu kaynaklardan uyarlanmıştır: Gerison Lansdown, Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making, 2001, UNICEF. (<https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf>) ve Gerison Lansdown, Every Child's Right to be Heard, 2011, Save the Children (http://www.unicef.org/french/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf)

Unutulmamalıdır ki "çocuğun katılım hakkı" hem ÇHS'nin genel ilkeleri arasında sayılmakta hem de Sözleşme'de tanımlanan tüm çocuk haklarının tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlayacak önkoşullar arasında yer almaktadır.

Örneğin Sözleşme'nin 21inci maddesi ile "geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması uygun kabul edilmeyen çocukların korunma hakkına uygun olarak bakıcı aile ve diğer alternatif bakım hizmetlerinden yararlanması" öngörülmektedir. Burada, çocuğun korunma hakkının tam anlamı ile gerçekleşmesi ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesinin yanı sıra, izlenen sürecin her adımında çocuğun bilgilendirilmesi ve yerleştirileceği ortam ile ilgili verilen kararlara çocuğun katılımının sağlanması gerekmektedir.

Çocukların karar mekanizmalarına katılımı aile içinde ya da okul gibi yakın çevrede olabileceği gibi ulusal ve yerel yönetimler ile bu yönetimlerin politika geliştirme süreçlerinde de olabilir. Çocukları etkileyen politika ve kanunların geliştirilmesi süreçlerinde çocukların; görüşlerinin duyulması, dinlenmesi ve değerlendirilmesi hakları bulunmaktadır. Bu süreçlere ilişkin STÖ'lerin önemli rollerinden biri; çocuklar için karmaşık olabilecek ya da çocukların çok hakim olamayabilecekleri konu ve süreçler olduğunda, bu süreçleri onlar için anlaşılır kılacak uygun yöntem, ortam ve araçları sağlamak ve böylece çocukların anlamlı katılımını desteklemektir. Başka bir deyişle STÖ'ler, katılım hakkının gerçekleşmesinde aracı ve destekleyici rol üstlenmektedir.

Katılımın bir hak olmasının yanı sıra, katılmamanın da bir hak olduğu bilgisiyyle çocukların, katıldıkları çalışmaların her aşamasında, çalışmadan ayrılmaya özgürlüklerinin olduğu unutulmamalıdır.

Çocukların, "görüşlerinin ciddiye alınması hakkı" vardır.

Bu hak, çocukların her söylediğinin uygulanması anlamına gelmemekle beraber çocukların belirttiği görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi ve bu görüşlerin üzerine değerlendirme yapılması gerektiğini belirlemektedir.

Çocuk katılımında çocukların yaşları ve olgunlukları göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocukların görüşlerine tanınan ağırlık, çocukların olgunlukları ile orantılı olmalıdır ancak bu küçük çocukların görüşlerine daha az ağırlık verileceği anlamına gelmemektedir. Çocuklar aynı yaşlarda farklı olgunluk seviyesine sahip olabilecekleri için bu konuda bir uzmanın değerlendirmesi önem kazanacaktır.

Tüm çocukların görüş bildirme yeterliliğine sahip olduğuna saygı duyulmalıdır.

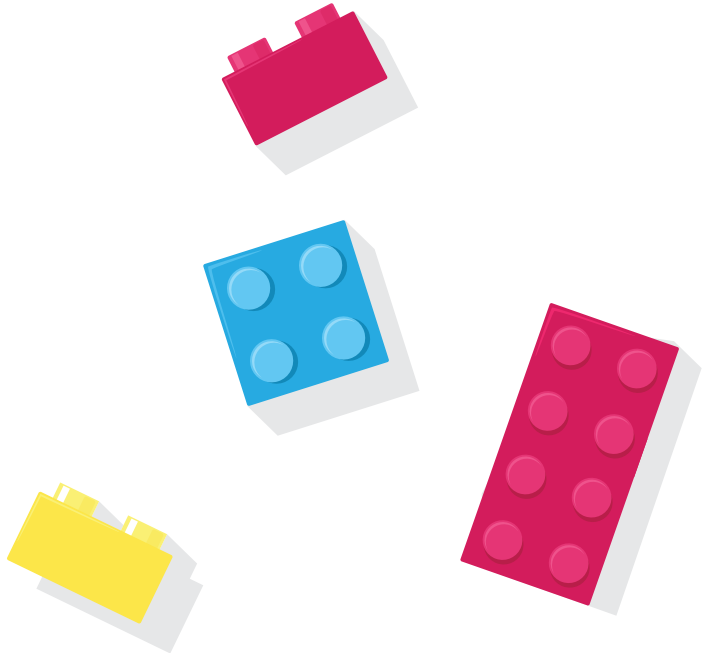
Sözleşme'de, çocukların katılımı ile ilgili bir alt yaş sınırı belirtilmemiştir. Her

çocuk, güçlükleri ne olursa olsun, sözlü ifadenin yanı sıra, sanat, resim, oyun gibi yöntemlerle de kendisini ifade edebilmeli ve görüşlerini bildirebilmelidir.

Çocuk katılımı kuruluşları, hesap verebilir ve meşru politika, karar ve stratejilere götürür.

Çocuk hakları alanında ve çocuklarla çalışan sivil toplum örgütleri olarak katılım hakkı ile ilgili savunuyu yaparken ve çocuk katılımı örnek uygulama çalışmaları yürütürken, örgütsel karar alma süreçlerimize çocukları, sürdürülebilir bir şekilde ve yapısal gerekliliklerini de yerine getirerek, katmamız kaçınılmaz olduğu gibi örgütsel vizyon ve misyonumuzu gerçekleştirebilmemiz için de hayati önem taşımaktadır. Bunun yanında çocukların ve gençlerin görüşlerini ve bakış açılarını ortaya koyan araştırmaların ve çalışmaların değeri, önemi ve meşruiyeti de özel önem taşımaktadır.

Çocuklar kendi yaşam koşulları ve ihtiyaçları ile ilgili, yetişkinlerin her zaman sahip olamayacakları bilgi ve görüşlere sahiptirler. Yapılan çalışmaların gerek hazırlık, gerek uygulama ve gerekse değerlendirme aşamalarında çocuklarla birlikte çalışmak, alınan kararlarda çocukların kendi bakış açılarına yer vermek, çocuk hakları alanında faaliyet gösteren kuruluşları daha etkin ve doğru bilgiyi temel alan karar, strateji ve politikalara götürecektir. Bu karar, strateji ve politikalar da her çalışmanın nihai hedefi olması gereken, "çocukların yararına olmak" amacına uygun olacaktır.

NEDEN ETİK KURALLAR?

Çocukların kendilerini ilgilendiren konulardaki kararlara katılımı, kendilerini ifade etmeleri, görüşlerinin dikkate alınması bir insan hakkıdır. Ancak, çocukların bu süreçlere katılımının sağlanması tek başına yeterli olmayacağı gibi, bazı uygulamalar ve yöntemler de kısa ve uzun vadede çocuklara ve çocuk hakları hareketine zararlı olabilecektir. Bu aşamada kendi davranışlarımızı/ STK uygulamalarını tekrar tekrar gözden geçirmek, değerlendirmek ve etik standartlarımızı belirlemek gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

UNICEF tarafından, çeşitli paydaşlarla yoğun bir danışma sürecinin ardından oluşturulan ERIC'te yedi (7) taahhüt yer almaktadır. Buna benzer şekilde farklı sivil toplum örgütlerinin önceden belirlenmiş etik kuralları da bulunmaktadır. Önceden belirlenmiş bir dizi etik kural özellikle asgari standartları belirleme açısından yol gösterici olmakla beraber söz konusu kuralların bu alanda çalışan uzmanların ve STÖ'lerin deneyim ve etik değerleri ile zenginleştirilmeye açık olduğu da söylenebilir. Kuruluşların hali hazırdaki etik ilkelerinin; yürüttükleri çalışmalarda karşılaştıkları özel durumlar, bu durumlarda uygulanan etik kurallar ile ulaşılan sonuçlar ve bunlardan elde edilen çıkarımların uzun vadede tekrar tekrar gözden geçirilmesi yoluyla zenginleştirilmesi gerekmektedir.

STK'ların burada özetlenen şekilde etik ilkelerinin oluşması, bu ilkelerin belirli aralıklarla gözden geçirilmesi ve zenginleştirilmesinin faydaları kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- *Çalışmalara katılan ve çalışmalardan etkilenen çocuklara yararın artırılması ve potansiyel zararların da ortadan kaldırılması*
- *Yapılan çalışmaların ve STÖ'nün güvenilirliğinin artması*
- *Çocuk katılımının göstermelik değil anlamlı, etkin ve sürdürülebilir olması*

KATILIM TÜRLERİ²

Araştırma, konferans, kampanya, proje tasarımı, proje hazırlığı, proje uygulanması, takibi ve değerlendirmesinin yanı sıra var olan politikaların değerlendirilmesi ve yeni politikaların geliştirilmesinde, STÖ'lerin ve farklı kurum/kuruluşların kısa ve uzun vadeli stratejilerinin oluşturulması aşamalarının tümünde çocuk katılımını sağlamak mümkündür.

Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda çocukların katılımları; (a) çocuklara danışma, (b) çocuklar ile işbirliği kurma, (c) çocuk liderliği şeklinde anılabilecek farklı yöntem ve seviyelerde gerçekleştirilebilir.

ÇOCUKLARA DANIŞMA

Danışma süreci ile gerçekleşen katılım türü, STÖ'ler tarafından alt yapısı hazırlanmış, planlanmış çalışmalarda uzman görüşünün çocuklardan alınması olarak düşünülebilir. Bu tür katılımlarda karar alma gücünün tamamına yakını yetişkinlerdedir. Çocuklar, yetişkinler tarafından seçilen ve başlatılan çalışmaların çeşitli aşamalarında doğru ve etkili kararları almak için görüş ve özgün deneyimlerine danışılan uzmanlar olarak rol alırlar.

ÇOCUKLAR İLE İŞBİRLİĞİ

İşbirliği ile yapılan katılım süreçlerinde çocukları STÖ'lerin ortakları olarak görmek mümkündür. Bu tür katılımlarda örneğin bir projenin/araştırmanın tasarımı ve yöntemlerin seçimi, konunun belirlenmesi ya da yıllık kuruluş stratejik planlamanın hazırlanması, durum analizinin yapılması gibi konularda kararlar çocuklarla birlikte alınabilir. Böylelikle çocuklar çalışmaların sonuçlarını, çıktılarını doğrudan etkileyebilecek ve değiştirebilecek fırsata sahip olurlar.

ÇOCUK LİDERLİĞİ

Bu katılım şekli ile çocuklar yapılacak çalışmalarda doğrudan inisiyatif alır, hangi sorunların üzerinde çalışmalar yapılacağına karar verir ve kendileri doğrudan savunuculuk yapabilirler. Bu katılım türüne örnek olarak dernek ve/veya ağ kurmak, akran eğitimleri yapmak, uluslararası ve ulusal şikayet mekanizmalarını doğrudan kullanmak gösterilebilir. Bu çalışmalarda yetişkinler daha çok kolaylaştırıcılık rolünü üstlenmektedirler.

2) Güç paylaşımı ve çocuk katılımının 3 kademesi için bkz. Claire O'Kane, Children's Participation in the Analysis, Planning and Design of Programmes, 2013, Save the Children. (http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/children_participation_in_programming_cycle.pdf)

ETİK İLKELERİN TEMELİ: SAYGI, YARAR, ADALET³

Çocuk hakları alanında çalışan STK'ların, çocukların katılımları ile yürüttükleri çalışmalarda karşılaştıkları etik konular ERIC'te üç ana başlık altına toplanabilir; Saygı, Yarar ve Adalet.

SAYGI

Saygı, hoşgörünün ötesinde, beraber çalıştığınız ve çalışmalarınızdan doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilenen çocuklara değer verilmesini, yaşadıkları koşulların dikkate alınmasını ve saygınlıklarının gözetilmesini içermektedir.

Çocukların deneyimlerinin ve bakış açılarının dikkate alınarak bu deneyim ve bakış açılarının yapılan araştırmalar, kampanyalar, lobi görüşmeleri, basın açıklamaları gibi çalışmaları yönlendirmesi ve saygılı araştırmaların temelinde bulunmaktadır.

Birlikte çalışılan çocukların görüş, deneyim, bakış açısı ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde değerlendirebilmek için aşağıda aktarılmış bilgilere sahip olunması önemlidir.

- *Çocuğun kim olduğu (yaşı, özel ihtiyaçları, ekonomik/sosyal durumu vb.)*
- *Çocukların hangi kültürel koşullarda yaşadıkları*
- *İçinde yaşanılan kültürün çocukların deneyimlerini, yapabilirliklerini ve bakış açılarını nasıl şekillendirdiği*

Bu üç noktanın değerlendirilmesi, her çocuğun kendine özgü bir kimliği olduğunu ve gelişimlerinin farklı etmenlerden etkilendiğini ortaya çıkaracaktır. Çocuk gelişimi önceden belirlenmiş aşamalardan geçen durağan bir süreç değildir; her çocuk için farklılık göstermektedir.

Çocukların farklı fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik özellikleri ve becerileri ile bu özellik ve becerilerin gelişmesinde etkisi olan çevresel koşullar (kültür, toplumsal yapılar vb) her çocuğun gelişimini farklı olarak etkilemektedir.

3) Bu bölüm "Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar (ERIC)" derlemesinden uyarlanmıştır.

Buradan hareketle çocuk gelişimine ve çocukların bireysel kimliklerine duyarlı değerlendirmelerin yapılması yoluyla STÖ'lerin, çocukların kendi aralarındaki ve çocuklarla içinde yaşadıkları topluluklar arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini ortaya çıkarabilme fırsatı yakalayabilirler. Böylelikle STÖ'ler, çocukların yaşamını ve kimliklerini etkileyen çevresel etmenleri göz önünde bulundurarak ve çocuklardan alınan bilgiyi bir çerçeve içine oturtarak, çalışmalarındaki eylem planlarını, çocuklara saygılı ve çocuklar için yararlı olacak şekilde planlayabilirler..

Saygı ilkesi aynı zamanda çocuğun irade özerkliğine (autonomy) yani kendisini ilgilendiren konularda gerekçeli/mantıklı karar alma hakkına ve kabiliyetine saygı olarak da düşünülmelidir.

Bu saygıyı göstermenin yolları arasında şunlar gösterilebilir;

- *Yapılan çalışmalarda, aktivitelerde, toplantılarda katılımcı, konuşmacı vb şekillerde yer alması düşünülen çocukların bilgilendirerek onaylarının alınması*
- *Çocuklardan alınan bilgi, deneyim ve görüşlerin yürütülen çalışmalarda ve katılım sağlanan toplantılarda kullanımından önce çocukların bu bilgi ve görüşlerin nerede, kimlerle, hangi bağlamda paylaşılacağı ile ilgili bilgilendirilmesi ve onaylarının alınması*

Saygı ilkesi ile ilgili unutulmaması gereken bir başka önemli konu ise saygı ilişkisinin sadece birebir çalışılan çocukları değil, yürütülen çalışmalardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek tüm çocukları da kapsamı gerekliliğidir.

YARAR

Yarar ilkesini zarar vermeme ve yarar sağlama bileşenleri ile birlikte düşünebiliriz. Zarar vermeme ilkesi, STÖ'lerin yaptıkları gerekse yapmadıkları çalışmalar, araştırma konuları, eylemleri yoluyla çocuklara zarar vermekten ve onları incitmekten kaçınmalarını gerektirmektedir.

Yarar sağlama yükümlülüğü, çalışmalara katılan ve katılmayan çocukların yararına olan çalışmalara yönelme yükümlülüğüdür. Bir kuruluş tarafından yapılması planlanan çalışmanın, projenin ve hatta uzun vadede kuruluşun stratejik planının sonuçlarının ya da tüm bu süreçlerin kendisinin, çocukların hayatında nasıl bir olumlu değişime yol açacağı net bir şekilde belirlenemiyorsa söz konusu çalışmanın hayata geçirilmesinin tekrar düşünülmesi gerekmektedir.

Çalışmaların uygulama sürecinde ve elde edilen sonuçlar ile sağlanabilecek bu yararlar çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir:

Titiz, özenli ve sorumlu bir şekilde organize edilen toplantı, konferans, basın bildirisi, dergi, bülten gibi topluma açık ortam ve araçlarda çocuklara ve/veya çocukların sesine yer verilmesi, söz konusu çocukların, kendi deneyimlerinin geçerli ve saygıdeğer bulunduğunu hissetmelerini sağlayacaktır.

STK çalışanlarını çocuk haklarının profesyonelleri, çocukları ise konunun uzmanları olarak kabul edersek, beraber çalışılan bu uzmanlara doğrudan ve/veya ailelerine, okullarına ya da herhangi bir şekilde içinde buldukları topluluklara ödeme yapılması, kaynak sağlanması, bunların yararına olacak uygun politikaların ya da programların devreye sokulması daha elle tutulur yararlar için örnek olarak gösterilebilir.

Kısaca, çocuklardan bilgi ve zaman alınması, çocuklara, ailelerine ve/ya da yerel topluluğa bu bilgiler karşısında bir getiri sağlamalarıyla sonuçlanmalıdır.

ADALET

Adalet konusu, STÖ'ler ile çocuklar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar ve aralarındaki herhangi bir diyalogda geçerlilik taşır.

Çocuk katılımı ile gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen bulguların, karar alma mekanizmalarına yönelik tavsiyelerin ve eylem odaklarının adil olması için aşağıdaki başlıklar öncelik ve önem arz etmektedir.

- *Berber çalışılan çocukların görüşlerinin saygıyla dinlenmesi.*
- *Bu görüşlere gerekli ağırlığın tanınması*
- *Çocukların sorularının göz ardı edilmeden, geçiştirilmeden cevaplandırılması*
- *Çocuklar tarafından bildiren görüş ve fikirlerin baskı aracılığıyla değiştirilmemesi ya da kuruluş politika ve duruşuna uyumlu hale getirilmeye çalışılmaması*

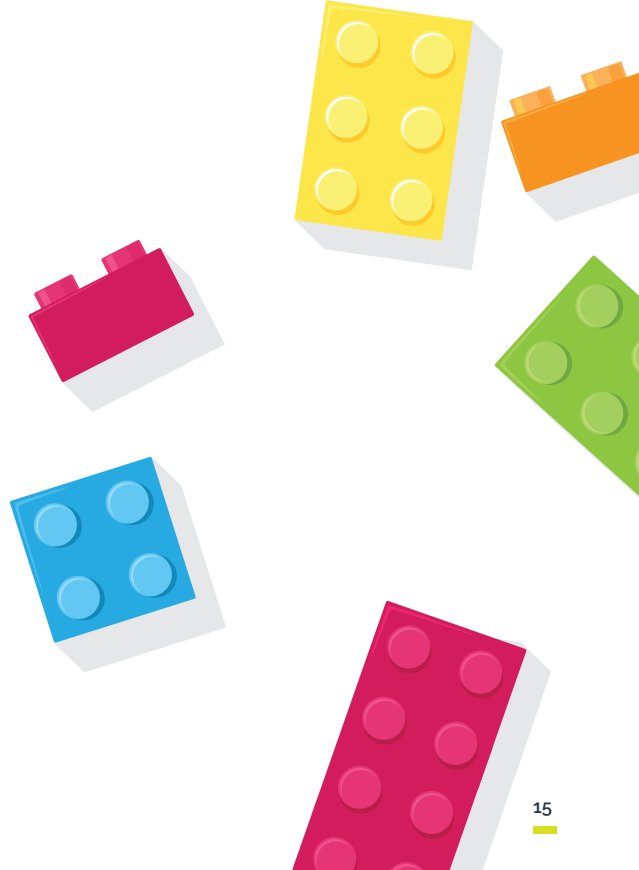
Adalet aynı zamanda STK çalışmalarının, aktivitelerinin getirdiği yük ve yarar arasında bir denge olması ile ilişkilidir. Çocukların saygı kuralları çerçevesinde ve etik katılımını desteklemek üzere maddi ve toplumsal kaynakların tahsisi de bu kapsamdadır. Bu nedenle çocuk katılımının sağlandığı çalışmalarda aşağıdakilerden kaçınılması önemlidir.

- *Çocukları gereksiz ölçüde ağır yükler altına sokmak*
- *Çocukları, yapılan projelerin, aktivitelerin getirdiği yararlardan mahrum bırakmak*

- *Çocuklar üzerinde çalışmalara katılmaları için baskı oluşturmak*
- *Çocukların özgün görüşlerini görünmez hale getirmek ve değiştirmek*

Adalet, çocukların STÖ çalışmalarının planlanması ve uygulanmasında yapılan tartışmalara ve STÖ'lerin karar alma süreçlerine, mümkün olduğu durumlarda araştırmanın ve öngördüğü politikaların danışmanları olarak da katılmalarını öngörür.

Nihayet adalet, sadece STÖ çalışanları ile çocuklar arasındaki ilişkilerde olduğu kadar çalışmalarda yer alan çocukların kendi aralarındaki ilişkilerde de geçerlilik taşır. Bireyler arasında sıklıkla gözlemlenen güç ilişkileri, çocuklar arasındaki ilişkilerde de görülebilmektedir. Dolayısıyla, güç ve etki sahibi, iyi konuşan az sayıda çocuğun yanı sıra, ister katılımcı ister çalışmayı yapan konumunda olsunlar, daha fazla çocuğun görüşlerinin ve ilgi alanlarının da çalışmalarda dikkate alınmasını sağlamak önem taşımaktadır.

ÇALIŞMANIN PLANLANMA SÜRECİNDE GÖZETİLECEK ETİK İLKELER⁴

Etik ilkelerin tamamen hayata geçirilebilmesi için, içinde risk analizini de barındıran iyi bir planlama yapılması önem taşımaktadır. Aşağıdaki sorular söz konusu planlamayı yaparken kendimize sorabileceğimiz soruları göstermektedir. Soruların altında yer alan açıklamalar ise soruların cevabından çok ilgili konunun çerçevesi olarak düşünülmelidir. Eldeki yayının giriş bölümünde anılan "Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar (ERIC)" derlemesi bu sorular için kapsamlı destek sağlayabilecektir.

Aktivitemizde çocuklarla çalışmak gerçekten gerekli mi?

Çocukların STÖ çalışmalarına katılımında, bu işbirliğinin gerekliliğinin iyi bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Örneğin çalışma kapsamında çocuklardan alınacak bilgiyi başka kaynaklardan elde etmek mümkün müdür? Bu değerlendirme bağlamında çalışmada çocuk katılımı ya da bazı çocuk gruplarının katılımı (örneğin mülteci çocuklar, kız çocuklar) ön görülmüyorsa bunun da nedenleri değerlendirmeye alınmalıdır.

Çocuklarla çalışma açısından STÖ olarak kapasitemiz yeterli mi?

Çocuklarla yapılacak herhangi bir etkinlik ya da uzun süreli çalışmada (odak grup, çalıştay, uzun süreli danışma/işbirliği süreçleri vb.) yer alacak STÖ çalışanlarının bu konudaki yeterlilikleri de önem taşımaktadır. Bu bağlamda gerekirse çocuklarla çalışma alanında kapasite geliştirici eğitimler, danışma süreçleri, uzman yardımı düşünülmelidir.

Çalışmaya katılan çocukların zarar görme riski nedir?

Çocukların, katılımlarından dolayı karşılaştıkları riskleri önceden belirlemek hem bu riskleri aşmak için yapılabileceklerin ortaya çıkarılmasına, hem de söz konusu çalışma ya da aktivitenin belki de yapılmaması kararının alınmasına yön verici nitelikte olacaktır. Bazı çalışmalarda çocuklar, fiziksel zararın yanı sıra, toplumda ya da içinde buldukları toplulukta misilleme ile karşılaşma, cezalandırılma, etiketlenme riskleri ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu

4) "Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar (ERIC)" derlemesinden uyarlanmıştır.

riskler özellikle cezaevi çalışmalarında ve stratejik davalama çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk koruma politikamız var mı?

Çalışmayı yöneten ya da koordine eden STÖ'nün çocuk koruma politikasının olması, riskleri en aza indirmede ya da riskleri çocukların yararına olacak şekilde yönetmede kullanılabilecek önemli bir araçtır. Bazı çalışmalarda, çocukların şiddet gördükleri ve bu durumun bildirilmemiş olduğu ortaya çıkabilir. Bu durumda ilgili STÖ'nün hangi adımları atmakla yükümlü olduğu, hangi adımların çocuğun yararına ya da zararına olabileceği ile ilgili kurumsal bir çocuk koruma politikasının olması önemlidir.

Çalışmamız, katılım gösteren çocuklarda ikincil travmaya neden olur mu?

İkincil travmalardan kaçınmak dikkate alınması gereken önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin daha önceden istismara uğramış bir çocukla konu üzerinde yapılacak görüşmeler çocuğun zarar görmesine neden olabilir. Bu durumda, çocukla yapılan görüşmenin gerekliliği ve sağlayacağı yarar bağlamında değerlendirilmesinin ardından, örneğin görüşme yapılacaksa, çocuğun bakımından sorumlu kişinin veya bir uzmanın destek için devreye sokulması, çocuk dostu görüşme süreçlerine başvurulması, daha önce tedavi amaçlı çalışmalara katılmış olan çocukların katılım için seçilmesi gibi tedbirlere başvurulabilir.

Nasıl bir onay alacağız?

Onay süreçleri yine çocuk katılımında önemli bir bileşeni temsil etmektedir. Çocukların bakımından sorumlu kişilerden bilgiye dayalı onay alınması gerektiği gibi çocuğun da bilgiye dayalı onayının alınması vazgeçilmezdir. Çocukların katılım hakkı olduğu gibi katılmama hakkı da bulunmaktadır. Onay süreci, çalışmanın amacı, çocukları, dahil olmasa da, ilerde atılması düşünülen adımlarla ilgili bilgilendirme ve çalışmanın genel hedef kitesi ile ilgili bilgilendirmeyi de kapsamaktadır. Buna ek olarak, çocukların ürettiği bilgilerin, resimlerin, kendi fotoğraflarının ve diğer her türlü ürünün nerelerde ve hangi bağlamda kullanılacağı da açıklanmalıdır. Onay süreçlerinde ebeveynlerin onayının alınmasının çocuklar için zarar oluşturabileceği durumlar, örneğin cinsellik ya da madde bağımlılığı ile ilgili çalışmalar, farklı değerlendirmelerin devreye sokulmasını gerektirebilmektedir.

Kimlik ve verilerin gizliliği için ne yapacağız?

Çalışmalarda çocukların kimliklerinin, çocuğun yararı açısından gizli kalması

gerektiği durumlar olabilir. Bu verilerin gizliliğinin sağlanmasında aynı zamanda STÖ'nün arşiv güvenliği de gündeme gelebilmektedir.

Katılan çocuklara ödeme yapacak mıyız?

Çocuklarla yapılan çalışmalarda ödeme yapılması ve giderlerin tazmin edilmesi yine planlamaya dahil edilmesi gereken konulardandır. Çalışmanın çocuğa ve ailesine maddi yük getirmemesi için (örneğin etkinlik mekanına ulaşım) giderlerinin karşılanması görece olarak kolay planlanmakla beraber, çocuğun harcadığı zaman ve enerjinin karşılığı olan "değerleme / hediye" daha karmaşık bir süreç olabilir. Bu konuda yerel koşulların dikkate alınması ve danışma süreçlerinin olması planlamayı kolaylaştırabilecektir. "Deđerleme ödemeleri", araştırmaya katkılarını tanıma ve teşekkür etme amacıyla katılımdan sonra çocuklara verilen hediyeler ya da semboller olabilir.

